PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

Hamza_3.indd 3 2024.10.21. 1:38:24

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta
Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Deák Farkas (1832–1888), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja Marosvásárhelyen született 1832. április 4-én. Jó nevű ügyvéd család (édesapja: köpeczi Deák Ferenc királyi táblai ügyvéd, édesanyja: Csesztvei Miske Anna) sarjaként kezdte meg iskolai tanulmányait szülővárosában, ahol az evangélikus református gimnáziumba járt. Fiatalon, 17 évesen szakította meg tanulmányait, hogy részt vehessen a szabadságharcban. Futártiszti szolgálatot teljesített 1849-ben. A szabadságharc bukása után visszatért a református kollégiumba, hogy bölcsészetet hallgasson, ám 1852-ben a Török–Gálffy-féle összeesküvésben való feltételezett részvétele miatt letartóztatták, és 12 évi, előzetes kegyelem miatt 5 évi várfogságra ítélték. Az ítéletig Erdélyben, majd a már kiszabott büntetés alapján Josefstadtban letöltött további 3 évi börtön egész életre szóló nyomot hagyott egészségi állapotában. 1857-ben közkegyelemben részesült. Édesapja anyagi nehézségeire tekintettel nem folytatta megkezdett tanulmányait, hanem nevelői állást vállalt, többek között gróf Bethlen János fiai mellett. A Kolozsváron 1861-ben újonnan szervezett jogakadémiára beiratkozott, majd egy évvel később már Pesten folytatta jogi tanulmányait, amit 1865-ben fejezett be sikeresen. Közben rendszeresen jelentek meg elbeszélései (korabeli elnevezéssel: beszélyek), melyeket 1861-ben már kötet formájában is kiadott. E népszerű novelláskötet oly divatossá vált, főleg erdélyi olvasótáborában, hogy 1864-ben új kiadást is megért. Deák Farkas ugyancsak kipróbálta magát a költészet és a színdarabírás területén, és még operaszöveget is írt. Élete során 14 színdarabot fordított magyarra, és az 1870-es években a Nemzeti Színház drámabírálói bizottság tagjaként is szerepet vállalt a kultúra igazgatásában.

Hamza_3.indd 78 2024.10.21. 1:38:27

Jogi tanulmányai befejezése után hírlapírói munkássága került előtérbe. Számos korabeli fővárosi és erdélyi lapba (*Pesti Napló*, *Magyar Sajtó*, *Kolozsvári Közlöny*) írt tárcacikkeket, és az *Esti Lapok* belső munkatársa lett.

1866-ban jelent meg a *Nemzetgazdaság története Magyarországon* című műve, melyben jogászi műveltségét, közgazdaság iránti érzékenységét mutathatta meg, miközben történetírói képességeit is felvillantotta már. Ez utóbbi érdeklődése fokozatosan vált elsőrendűvé, amihez a politikai légkörben bekövetkező változások is hozzájárultak.

1867-ben jelent meg első fontosabb történeti jellegű munkája. A Keglevich család naplójegyzeteinek feldolgozásával, közreadásával szerzett elismerés indította el azon az úton, mely a történettudomány iránti elkötelezettségét megszilárdította, miközben jogászi tudását, hivatását sem hagyta kihasználatlanul.

A kiegyezést követően ugyanis az Igazságügyminisztériumban helyezkedett el, ahol a törvényszékek és a börtönök ügyeivel foglalkozott.

Ez utóbbi terület személyes tapasztalatai okán is különösen érdekelte, hiszen a börtönök világát belülről is kénytelen volt megismerni. Nem lehet tudni, hogy pontosan mikor írta meg ezzel kapcsolatos élményeit, de az biztos, hogy csak a kiegyezés teremtethette meg a kiadás feltételeit. 1869-ben jelenik meg a *Fogságom története* című munkája, mely a személyes szenvedéstörténet mellett betekintést nyújt a szabadságharcos sorstársak gondolatvilágába is.

Miközben a tudomány aktív művelőjeként sorra publikálta műveit, a minisztériumban is közmegelégedésre végezte munkáját. Igazságügyminiszteri fogalmazóból hamarosan titkár lett, majd 1881-ben osztálytanácsosi címet kapott, és pályáját Vaskorona-rend kitüntetéssel fejezte be 1886-ban.

Kibontakozó történettudományi munkássága okán hamarosan tagja lett a kiegyezés évében megalakuló Történelmi Társulatnak, és nem sokkal később már az igazgató választmány tagjaként is részt vállalt a történettudomány megújítását, népszerűsítését zászlajára tűző társulásnak.

Első önálló kutatásra épülő, és már kifejezetten történettudományi munkának számító művében Wesselényi Anna özvegy Csáky Istvánné életrajzát, levelezését dolgozta fel, amelynek köszönhetően az Akadémia 1876-ban levelező taggá választotta. Történeti munkáiban előszeretettel foglalkozott a XVI–XVII. századi nemes asszonyok, illetve ismertebb történelmi szereplők levelezéseivel, melyek felfogása szerint az adott kor viszonyainak alaposabb megértéséhez járulhatnak hozzá. E kutatásaihoz segítséget nyújtottak a Történelmi Társulat vándorgyűlései, melyek során a meglátogatott vidéki levéltárakban Deák Farkas sok új forrásra talált.

Hamza_3.indd 79 2024.10.21. 1:38:27

Gróf Csáky István életrajzáról írt munkáját az Akadémia 1882-ben Lévay-díjjal jutalmazta.

1885-ben az Akadémia rendes tagjává választotta, ám ezt követően nem sokkal, korábbi fogságának is köszönhető betegsége miatt minisztériumi munkáját abba kellett hagynia, és akadémiai teendőit is csak komoly nehézségekkel láthatta el.

1887-ben végül szülővárosába, Marosvásárhelyre költözött, ahol 1888-ban hunyt el.

Badó Attila

Deák Farkas főbb munkái

Őszinte szó a román testvérekhez. Kolozsvár, 1861; *Die Rede Franz Deák's bei Gelegenheit der Abressdebatte im Unterhause des ungarischen Landtages.* Wien, 1861; *Beszélyek.* 1–2. köt. Kolozsvár, 1861; *Emlékkönyv a magyar irodalomból* (összeszedte Deák Farkas). Pest, 1862; *Kolozsvári Album* (szerk. b. Bánffi Dezső, Deák Farkas, Réthi Lajos). Kolozsvár, 1862; *A nemzetgazdaság története Magyarországon. Rövid vázlatban.* Pest, 1866; *Az agglegények: színmű 5 felvonásban* (Sardou Victor). Fordítás. Pest, 1866; *Ahány kérdés annyi felelet, vagyis Népszerű természettan* (D. Lévi Alvarez). Fordítás. Kolozsvár, 1866; *Fogságom története.* Pest, 1869; *Rabagas.* Színmű (Sardou Victor) Fordítás. Pest, 1872; *Könnyelműség és szerelem.* Színmű 5 felvonásban. Pest, 1873. (A Nemzeti Színház könyvtára; 55.); *Wesselényi Anna özv. Csáky Istvánné 1584-1649 életrajza és levelezése.* Budapest, 1875; *Nagyvárad elvesztése 1660-ban.* Budapest, 1877. (Értekezések a történelmi tudományok köréből VII. 1.); *Adatok a „nagy" Csáky István életéből.* Budapest, 1877. (Értekezések a történelmi tudományok köréből VII. 2.); *A Wesselényi család őseiről.* Budapest, 1878. (Értekezések a történelmi tudományok köréből VII. 8.); *Szalay Ágoston emlékezete.* Budapest, 1879. (Értekezések a történelmi tudományok köréből VIII. 6.); *Hazai oklevéltár, 1234–1536* (szerk. Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula). Budapest, 1879; *Magyar hölgyek levelei.* 499 darab. 1515–17909. (közli Deák Farkas). Budapest, 1879; *Magyar hölgyek leveleiről.* Budapest, 1879. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből IV. 9.); *Gróf Wass Samu emlékezete.* Budapest, 1880. (Értekezések a természettudományok köréből X. 2.); *Gróf Teleki Domokos emlékezete.* Budapest, 1881. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből IV. 10.); *Tököly Imre gróf levelei.* Budapest, 1882; *A bujdosók levéltára.* A gr. Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárából (sajtó alá rendezte Deák Farkas). Budapest, 1883.; *Egy magyar főúr a XVII. században. Gróf Csáky István életrajza.* Budapest, 1883; *Báró Radvánszky Antal emlékezete.* Budapest, 1883; Deák Ferenc. Pozsony – Budapest, 1884. (Magyar Helikon 28.); *Gróf Dessewffy Aurél életrajza.* Pozsony – Budapest, 1885. (Magyar Helikon 53.); *Gróf Bethlen Miklós életrajza.* Pozsony – Budapest, 1885. (Magyar Helikon 56.); *Forgách Zsuzsánna 1582-1632.* Budapest, 1885. (Magyar történeti életrajzok 4.); *A kolozsvári ötves legények strikeja 1573-ban és 1576-ban.* Budapest, 1886. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XIII. 3.);

Hamza_3.indd 80 2024.10.21. 1:38:27

Rövid észrevételek Kemény János önéletírásáról s az erdélyi történetirodalom egy-két kútforrásából. Budapest, 1886. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XIII. 5.); *Budavára visszavétele (írta egy szemtanú).* Fordítás. Budapest, 1886.; *Uzoni Béldi Pál 1621-1679.* Budapest, 1887. (Magyar történeti életrajzok 9.); Ipolyi Arnold emlékezete. Budapest, 1888.

A *Századok*ban 31 tanulmánya és 53 könyvismertetése jelent meg.

Felhasznált irodalom

Deák Farkas (nekrológ). Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye, 1888/6.; Deák Farkas: *Fogságom története.* Pest, 1869; Lukácsy Sándor: *Kinyújtott testvéri kéz.* Élet és Irodalom, 1996. augusztus 9.; Pelz Béla (összeáll.): *A Századok 1867–1916. évi folyamainak tartalom mutatója.* Budapest, 1917; Br. Radvánszky Béla: *Emlékbeszéd Deák Farkas r. tagról.* Budapest, 1895. (A Magyar Tudományos Akadémia elhúnyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek VIII. 9.); Szádeczky Lajos: *Deák Farkas emlékezete.* In: *A Magyar Történelmi Társulat évkönyve, 1895.* Budapest, 1895; Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái II. köt. Caban–Exner.* Budapest, 1893.

Hamza_3.indd 81 2024.10.21. 1:38:27